

1000 jaar parochie, 100 jaar kerk. Een eerste impressie van het begin van katholieke presentie in Medemblik

De geschiedenis van de katholieke presentie in Medemblik is boeiend; ze vangt aan met de legendarische aanwezigheid van de Friese koning Redbad alhier en de al even legendarische ontmoeting met de Frankische bisschop en missionaris, de heilige Wulfram. Wat hieronder volgt is een impressie van de eerste 500 jaar op grond van een eerste verkenning van gedrukt materiaal en zeer beperkt archief onderzoek.

De inval van de Noormannen en de stichting van een Noormannen koninkrijkje in deze streken heeft de resultaten van de eerste kerstening volledig teniet gedaan en had tot bijkomstig gevolg, dat vrijwel geen schriftelijke bronnen zijn overgeleverd. Voorzover over de vroegste tijd iets gezegd kan worden, moet de situatie van Medemblik betrokken worden op de algemenere ontwikkelingen in het noordelijk deel van Nederland.

Een belangrijk gegeven in de geschiedenis van de kerstening van de Nederlanden is de rol, die de conventen of kloosters gespeeld hebben; de oudste in Utrecht toegewijd aan Martinus. De heilige Willibrord heeft de monastieke traditie meegenomen uit zijn vaderland (Engeland) en deze geplant in de missionaire context van het toenmalige Friesland. Met de vestiging van de Frankische suprematie werd de mogelijkheid geschapen om de missiekrachtig ter hand te nemen. Wisselende krijgskansen echter hebben de eerste twintig jaar in dit opzicht zwaar en moeilijk gemaakt. De heilige Bonifatius heeft deze opdracht met Willibrord gedragen en later overgenomen. Uit onderzoek blijkt, dat in Nederland in navolging van Utrecht op verschillende plaatsen kloosters werden ingericht, die als centra voor evangelisatie en christelijke cultuur golden. Kleinere groepen van priesters, afkomstig uit deze kloosters, werden verbonden met kerken in Frankisch koningsgoed dat gewoonlijk gevonden werd langs de belangrijkste handelsroutes. In onze omstreken werden zulke kerken met kleine gemeenschappen gevonden in Staveren, Texel en Wieringen. Over Medemblik wordt niet gerept, behalve in van Heussens; *Historia Ecclesiastica*, een werk uit de 17^e eeuw. Hij spreekt daarin over middeleeuwse bronnen, waarin de kerk van Medemblik collegiaal (dat wil zeggen met priesters levend in gemeenschap) genoemd wordt.

Toch zal van Heussens opmerking niet zonder grond zijn. Immers, Medemblik ontwikkelde zich in de 8^e en 9^e eeuw tot een handelsplaats aan de steeds belangrijker wordende route van Dorestad, over Vecht, Almere en Vlie naar Oostfriesland en verder. Een ander gegeven is dat - zoals beschreven bij Besteman in "Medemblicker Scharre-zootje" - de ontginningen rond Medemblik van belang werden. De waterhuishouding echter was van dien aard, dat over land geen verbinding bestond tussen andere ontginningsgebieden, zoals bij Wieringen en Texel. Medemblik werd daarmee toegangspoort en centrum voor een nieuwe regio, die zich uitstreckte van het huidige Wieringermeer tot Hoogwoud en Wervershoof. Het feit, dat sprake is in de schaarse schriftelijke bronnen over Koningsgoed beduidt, dat hier Friezen met bezit geweest zijn, die zich verzetten tegen de Franken. Daarmee is in ieder geval aangeduid, dat Medemblik niet zonder belang was met een zich ontwikkelend achterland. Dat alles samengenomen maakt het zeer waarschijnlijk, dat ook hier een kerk met een klein convent gevestigd is geweest, dat centrum was voor evangelisatie. In ieder geval werd een tiende van de inkomsten van het koningsgoed bestemd voor de kerk van Utrecht.

Interessant is, dat in de middeleeuwen de parochie van Medemblik getooid is geweest met de eretitel "personaat." Dit wil zeggen, dat de pastoor van deze kerk pastoor is van de moederkerk. Nog in de 16^e eeuw wordt Medemblik als eerste genoemd in de lijst van Westfriese parochies, terwijl Hoorn en Enkhuizen de stad in belang allang hadden ingehaald. De kerk behoorde aan het kapittel (priesterconvent) van de Dom in Utrecht, de meest prestigieuze instelling van kerkelijk middeleeuws Nederland. De pastoors waren dan ook rectores, bestuurders, die mochten rekenen op een goed inkomen. Dit inkomen werd nog vermeerderd door de zogenaamde gedachtenissen; geldelijke stichtingen bestemd voor het lezen van heilige missen tot zekere intenties.

De afschriften van de stichtingsactes zijn bewaard gebleven in het rijksarchief te Haarlem. Het zijn kopieën van de afschriften, die bewaard werden in Utrecht, opgevraagd na de grote brand van 1555 in Medemblik. Ze zijn ingebonden in een stuk perkament, pagina uit een brevier uit de 13^e eeuw. Het is, bij mijn weten, het oudst bewaard gebleven tastbare bezit van de kerk van Medemblik.

Na het herstel van het Frankisch gezag in de 9^e eeuw heeft bisschop Balderik een inventarisatie laten maken van het bezit van de Utrechtse kerk, ongetwijfeld om dit in de nieuwe verhoudingen zeker te stellen. In deze inventarisatie wordt Medemblick als plaats voor het eerst genoemd. Balderik had de politiek om de kerkelijke presentie in alle belangrijke plaatsen te herstellen door conventen van priesters in te stellen. Gegeven het groeiend belang van Medemblick zal dat hier niet anders geweest zijn.

Tegelijkertijd stichtte het beginnende gravenhuis van Holland in Egmond een eigen abdij. Zulke stichtingen waren van groot kerkelijk en maatschappelijk belang. Aan de andere kant van het Vlie, nabij Dokkum, werd een groot memorieklooster ingericht met priesters uit de Utrechtse kloostergemeenschappen. Op die plaats immers werd het gebeente van Bonifatius een tijdlang bewaard en dat van vele van zijn daar vermoorde gezellen. Het was een bedevaartsplaats van belang. Als pure speculatie leg ik de historici onder u de gedachte voor, dat het patrocinium van Bonifatius voor de stad Medemblick juist daarmee verband houdt. Mogelijk zijn het priesters afkomstig uit dit klooster nabij Dokkum, geweest die in de tijd van Balderik de kerkelijke presentie in Medemblick en de regio hersteld hebben. Zij zullen de devotie voor Bonifatius meegenomen hebben en vanzelfsprekend hun kerk toegewijd hebben aan deze grote heilige van de Friezen. De gebruikelijke spelling alhier, Bonifacius, is daarvoor een aanwijzing. Toch is de band met Martinus nooit verloren gegaan, zo blijkt uit de beschrijving van Van Heussen; immers het kapittel van Utrecht, dat de kerk in bezit had en alle rechten verkregen had voor het omliggend gebied (aartsdiaconaat Westfriesland), bleef toegewijd aan Martinus.

Veel is niet bekend gebleven van de priesters, die tot 1572 in Medemblick hun pastoraat hebben vervuld. Het weinige, dat ik tot nu toe ben tegengekomen is te vinden in de jaargangen van Bijdragen tot de geschiedenis van het bisdom Haarlem. Eén priester uit Medemblick, een zekere Paulus van Medemblick, blijkt een rol gespeeld te hebben in de opkomst van de moderne devotie en het kapittel van Windesheim. Deze oer-nederlandse stichting heeft veel betekend voor de hervorming van het kerkelijk klimaat in de 14e en 15e eeuw.

Als pastoors zijn bekend: 1494 Jacob van Edam, pastoor oud 36 jaar; 1514 Wisse Jacobsz personaat, oud 36 jaar. Hij is 9 à 10 jaar te Medemblick en telt omstreeks 522 communicanten. Heijndrick Jansz. Wou, priester en persona van de kercke is de laatste pastoor van de oude kerk, hij doet zijn intrede op 21 april 1561. In de biografie over Maarten Donk, priester, komt hij ter sprake, als hij gevlucht is naar Amsterdam om de gruwelen van Diederick van Sonooy te ontkomen. Hij blijkt haveloos als een bedelaar door Amsterdam te trekken en wordt met liefde in huis opgenomen en onderhouden door deze priester Maarten Donk. Over de wederwaardigheden van de Medemblicker katholieke gemeenschap na de alteratie heb ik her en der iets gevonden. Wellicht stof voor een volgende bijdrage.

Het bovenstaande is niet meer dan een impressie; de schrijver dezes is volop geïnteresseerd in de geschiedenis van de geloofsgemeenschap, die hij mag dienen. Immers, de dekens van Westfriesland hebben tot lang in de middeleeuwen domicilie gekozen in de enige plaats van betekenis, inderdaad Medemblick. Er is nog erg veel onderzoek te doen, in archieven, in vergeten publicaties en in grotere studies die, zoals dat heet, circumstantial evidence, bieden. Daarvoor is naast liefde ook tijd nodig. Naast deze geschiedenis wacht de parochie Medemblick nog op de beschrijving van de meer recente parochiehistorie. Geen gemeenschap heeft een grotere invloed gehad op het dagelijks leven van de Medemblickers in de 19e en 20e eeuw als de katholieke.

Matthieu Wagemaker
Pastoor-deken

Aan mijn geachte Cliëntèle bericht ik, dat mijn gedurende 20 jaren gedreven zaak in

Sigaren, Sigaretten, Tabak, Pijpen, enz.

ZATERDAG 5 JULI a.s. wordt

verplaatst naar NIEUWSTRAAT No. 32.

Dankzeggend voor het mij zoo ruim geschonken vertrouwen, beveel ik mij aan mijn nieuw adres bij den voortduur beleeft aan

Medemblick, Chr. Woestenburg.